

Зборник радова
РЕПУБЛИКА СРПСКА –
ПОЛОЖАЈ, ИСТОРИЈА,
ИДЕНТИТЕТ

Прејледни научни раг

УДК 027.022+027.54
(497.6 RS)

DOI 10.7251/
RCIRZ2201107S

Запримљено: 11.08.2022.
Одобрено: 18.10.2022.

О НАРОДНОЈ И УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ¹

Мр Вања Шмуља^{2*} документалиста савјетник (1981)
Народна и универзитетска библиотека Републике Српске
Бања Лука

Мср Споменка Кузмановић библиотекар савјетник (1978)
Народна и универзитетска библиотека Републике Српске
Бања Лука

Апстракт: Прошло је више од вијек и по од оснивања Српске читаонице у Бањој Луци. На темељима те установе, основане „да диже и развија друштвеност, човјечност и образованост“, како се наводи у њеним *Правилима*, израсла је народна, јавна, универзитетска и, напосљетку, национална. установа. културе. Овим. текстом. настојали смо управо кроз те функције приказати њен развој од „ичкатице“, како је народ називао зграду у којој је била смјештена давне 1871, до данашње виртуелне библиотеке. На различитим адресама и с различитим називима, ова библиотека остала је вјерна првобитној мисији. Окружење се значајно промијенило, нарочито у неколико посљедњих деценија, а библиотекарство као струка развило се у много праваца од којих су само неки утемељени у традиционалним задацима који се заснивају на сакупљању и чувању књига. Библиотека као центар за образовање, просвјешћивање народа и његовање националне свијести, преузимала је на себе улогу коју је вријеме од ње тражило. У сваком историјском тренутку била је посредник између савремених свјетских духовних кретања и стремљења овдашњег становништва.

Кључне ријечи: Српска читаоница, Богословија у Бањој Луци, Васо Пелагић, Душан Кеџмановић, Петар Кочић, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске.

¹ Текст је једним дијелом настао као дио изложбе *На темељима српске читаонице* уприличене поводом јубилеја од 150 година од оснивања Српске читаонице. Посљедњим деценијама у животу Библиотеке бавили смо се у тексту „Народна и универзитетска библиотека Републике Српске“ објављеном у монографији *Од Српске читаонице до Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске – 150 година*.

² vanja.smulja@gmail.com
spomenkakk@gmail.com

Априла 1866. Васо Пелагић по повратку из Босне, гдје је „врло срећно и успешно прошао”, пише Антонију Хаџићу, уреднику Матице у Новом Саду, да је договорио с трговцима брчанским да заведу Реалку, с владиком Дионисијем да оснује школски фонд, те да се оснују богословије у Обудовцу и у Бањој Луци. Богословија ће бити „јака потпора православна” – каже Пелагић и у загради додаје „под именом православља у мене је на срцу друга идеја”. „Неимајући куд или камо”, како сам каже, прихвата намјештење управитеља и професора и даје писмено обећање да ће те 1866. првога августа доћи у Бању Луку „за основатеља овог велеважног училишта, које ћу ја као отечествени син по правцу мога знања, по изискивању околности, и по духу народа нашег основати и уредити”.

Већ крајем маја *Босански вјестник* „велику и радосну новост” јавља „која ће сваког родољупца овеселити и обрадовати”, да ће се богословија „скоро већ отворити”, а из писма које Пелагић пише Матици крајем новембра те исте године сазнајемо „да се, у име свевишњег у Бањојлуки основала Богословија и лицем првога октобра благословила и освештала”. И већ, наставља он, „у царском здрављу, учим у њој 13 ученика, и надам се, ако Бог да, до назначеног рока примања 30/11. нов. да ће их најмање 28 бити, а као у почетку овог светог и богоугодног дјела, држим, довољноје”.

Из политичких обзира, школа је носила име „богословија” али њен програм, што се види према предметима које су изучавали, био је општији, шири и секуларнији – Пелагић га описује ријечју „реалан”. „Господа турска не боје се богословског знања, ма да вјешт човјек и помоћу њег може подићи револуцију”, каже он у аутобиографији, и ту се уистину види шта му под именом „православља” заправо лежи на срцу.

Богословија је 1871. године из Радуловић–Опујићеве зграде, у којој је била од оснивања, пресељена на спрат нове масивне зграде саграђене уз Царски друм. Када је саграђена, та једносpratница, или како ју је народ звао „ичкатица”, била је највећа зграда у граду. У *Првом шемаџизму православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке заједину 1901.* објављена су *Правила основна за босанско-бањалучку богословску школу.* У глави шестој, у додатку насловљеном *Шта још требају Богословском Училишту,* параграфу 47, наводи се да треба „у округу овог Училишта да буде Библиотека”. Осим тога што је постојање библиотеке „преважно” за бољи успјех ученика у наукама, њено оснивање „је за умно, морално и материјално унапређење народа врло велика и важна задаћа. (...) Околности и стање србског народа и дух садашњег времена то од нас захтевају. Ако посијеш и пожњеш, вели србска пословица” – наводи се у Пелагићевом *Руковођи.* У истом писму у којем Матицу обавјештава да је Богословија отворена, Пелагић моли

за часописе (*Мајици* и *Србски љетопис*) с којима ће, како каже, „положити темељ Богословско-Бањалучкој библиотеки, ако Бог да!” Из тог сјемена посијаног „ради усавршавања питомаца и ради опћег ширења просвјете”, уз овај богословски завод, како се у *Ейилоју* поменутог *Шемаџизма* наводи, „отворише одмах (...) грађани бањалучки и српску читаоницу, која и данас постоји”.

У каквом окружењу Читаоница настаје и ради у првим деценијама свог трајања најбоље се види из писма које прота Душан Кеџмановић, предсједник Српске читаонице, пише Димитрију Магарашевићу, министру просвете у Влади Краљевине Југославије. „Вама је познато”, каже он, „да је овај наш крај културно најзаосталији и економски најслабији. Ово није настало кривицом самога народа, колико развојем хисториских догађаја. Ово је крај насељен претежно Србима, па је то био разлог, да смо и под Турском и под Аустријом били препуштени својој судбини, да сами бринемо своју бригу. Аустрија је настојала, да нас систематски омета у сваком раду, за бољи културни и економски живот овога краја. До конца 1918. год. у овом крају било је срезова без иједне државне школе на селу. И данас у брдским селима бањалучког и которварошког среза сељак живи животом прехисториског човјека. Он спава на голој земљи, под главу меће комад дрвета, жена се чешља само суботом, храна му је посве примитивна, кућа без прозора, ради слабе његе умире 70% дјече у првој години живота, и т. д.”. У таквој средини, у којој је дјеловање свих културно-просвјетних друштава ограничено, „нешто правилима, нешто полицајно-превентивним мјерама” тадашњег реакционарног режима, Српска читаоница ипак успијева да одговори свом племенитом задатку. И то што се, како пише *Ошацибина* 1907, „у пошљедње вријеме осјећа (...) код нас на свима линијама народног живота живље кретање” и што „тежње народне у културном, економском и политичком раду добивају из дана у дан све пунији и јаснији израз” великим дијелом потиче из Српске читаонице. И то дословно из просторија Српске читаонице, јер је она од самог оснивања била састајалиште интелигенције и извориште идеја одговорних за буђење и развој националне свијести српског народа овог краја. Вук Јеловац биљежи да су се у кафани „Балкан”, у чијим дворишним просторијама је била смјештена Српска читаоница, састајали Кочић, Владимир Скарин, Васо Глушац, Коста Мајкић, прота Никола Прокопић, Васо Михаиловић, Вукосав Груберовић, Ристо Томић и многи други виђенији Бањолучани. Приликом ових сусрета, Кочић је, каже Јеловац, највише волио да прича о догађајима из наше историје. Будући да су све власти које су се у првој половини XX вијека смјењивале у Босни и Херцеговини дјеловање Читаонице сматрале опасним и превасходно

политичким³, очигледно није била у питању само прича о српској историји у прошлости, него и о српској историји у будућности. А на тој временској линији великом брзином су се смјењивали преломни догађаји – анексија Босне и Херцеговине, балкански ратови, Велики рат... Сваки од њих оставио је специфичне трагове празнине у фонду Читаонице.

Поводом иницијативе да се свим српским листовима који излазе ван Босне и Херцеговине допусти улаз у земљу, *Ошацибина* пише да народ остављен сам себи мора да се и за оне послове брине „које у сретнијим земљама врше и потпомажу државне власти. (...) Само је то жалосно и рђаво”, каже се даље у том тексту, „што наше политичке власти сваком народном предузећу стављају на пут силне препреке и намјерно заустављају напредовање наше у културном и просвјетном раду”. Уредништво изражава наду да ће влада изаћи у сусрет овој колективној молби српских читаоница, „јер би закерање њено било за сваку осуду”. Одговор владе Српској читаоници која се ставила на чело те иницијативе није сачуван, али у архиви Земаљске владе за 1908. годину постоји документ којим се забрањује улазак 187 листова и часописа у Босну и Херцеговину.

Реконструкција фонда Српске читаонице на основу сачуваних извора може дати само обресе. Поред докумената које Српска читаоница размјењује са Министарством просвете Краљевине Југославије и који садрже спискове књига које Читаоница тражи и/или прима, писаних трагова нема много. Отуда су драгоцјени записи Златка Пувачића који је, по позиву професора Миланковића, члана управе Српске читаонице, након Првог свјетског рата, као матурант гимназије, радио на сређивању библиотеке и на изради каталога. Иако плод умјетничке имагинације, ништа мање ни стварна ни драгоцјена није слика коју је у приповиједи *О, проклете вечерашње вечери* ријечима насликао Кочић.

Душан Кеџмановић (1876–1942), парох босанско-костајнички, прото бањолучки, народни посланик, сенатор, политичар, културни прегалац и дугогодишњи предсједник Српске читаонице био је, како наводе биографи, „једна од најинтересантнијих политичких личности са подручја Босанске крајине у периоду од 1911, када је ступио у политику, до 1941. године,

³ Иако се у *Правилима Српске читаонице*, ставу 2, изричито наводи да „Дјеловање Српске читаонице у Бањој Луци нема никаква политичкога значаја” и да њеним чланом „може постати свако непорочно, пристojно и пунољетно чељаде, које је припадник Босне и Херцеговине или Аустрије и Угарске монархије, а иностранци могу постати члановима само ако стално пребивају у овим земљама” (ст. 6), „Српски језик са ћириловским писменима”, као званични језик *Српске читаонице у Бањој Луци*, како каже став 4, ипак профилише и њен састав и њену мисију као националну.

када је под пријетњом усташке власти напустио Бања Луку и са породицом одведен у логор Цапраг, код Сиска”.⁴ Отац његов, Илија, био је Пелагићев ћак, а и Душан је остао на тој линији. Не само теоријски и по темама којима се бавио (најпознатији његов рад носи наслов *О свешћенику као раднику на унајређивању народној економској сшања*), него више по стављању дјеловања испред пасивне контемплације и нарочито по томе што је властитим примјером показивао да је реализација начела прокламованих у горепоменутој раду могућа једино фанатичном борбом и личним жртвовањем. Заслуге за богаћење фонда Српске читаонице, као и за њено успјешно дјеловање све до октроисања новог устава 1931, припадају највећим дијелом управо њему.

Покушаји да се читаоница фузионише са муслиманском и хрватском и претвори у југословенску нису били успјешни, јер како се наводи у *Политици* „нису те сугестије потекле из редова самих грађана”. Непосредно прије оснивања Народне библиотеке, у *Врбаским новинама* јавља се критика да националне читаонице „учаурене саме у се” „почивају на уској племенској и верској бази”, „носе типична обележја паланачких каваница” и да их воде људи „уске малограђанске и ситнополитиканске оријентације и немања смисла за стварање такве читаонице која би стварно могла да задовољи потребе данашњег нашег културног живота”. Уједно се каже и да би „млађи људи које не притиште та мукотрпна традиција ситно-чаршијских навика и амбиција и који немају разлога и намере да се закукуљују у узак и једноставан друштвени и идејни круг” промијенили ствари набоље. Изражава се свијест о другачијем времену, новој генерацији, народном просвјетивању и ренесанси под другачијим (не)националним именом, као и о неопходности увођења села у културнији живот. Још од јануара 1935. насловима се најављује „Оснивање Народне библиотеке у Б. Луци”. Уређење те библиотеке „замишљено је тако да би се књиге давале на посуду кући или би се читале у просторијама саме Библиотеке које су свијетле и видне а у зими би се и згријавале, те би тако у хладне дане могли сви, а нарочито сиромашни ђаци, наћи мјесто гдје би у миру и у топлу могли читати и одавати се својим студијама”.

Под насловом „Јавна библиотека у Бањој Луци” 21. јуна 1935. у *Врбаским новинама* пише „По споразуму одбора Српске читаонице и Одбора за подизање споменика Краљу Петру I Великом Ослободиоцу, оснива се у Бањој Луци јавна библиотека с читаоницом”. На тај начин „Коначно смо добили велику и модерну библиотеку”, како се наводи у једном од наслова

⁴ Триша Кујача, *Илија Кеџмановић: живот и дјело* (Београд - Српско Сарајево: 1999), 37.

из нешто каснијег периода. Испуњена је „једна осетљива културна празнина” и питање „скинуто са дневног реда”. Извјештавајући о њеном отварању, *Полиџика* много истиче улогу Народне библиотеке у изградњи културне физиономије Бање Луке и каже „Језгро ове нове просветне установе сачињава данашња културна тековина града Бање Луке, њена Српска читаоница, која ће кроз две године прославити осамдесетогодишњицу свога постанка, јубилеј свакако редак и завидан”. Даље се наставља „Данашњим отварањем Библиотеке Краља Петра Великог Ослободиоца бањалучка Српска читаоница не престаје да постоји као самостална установа. Она се само удружила са бановинском библиотеком да би у заједници с њом могла боље да задовољи културне потребе своје средине”.

Године 1938, послје отварања Народне библиотеке, у њено име, али с печатом Српске читаонице на документу, Душан Кеџмановић пише Министарству просвете, Одељењу за народно просвећивање, и каже „овдје нема друге јавне библиотеке” и „ми смо ради, да нам се у нашој држави поклони мало већа пажња, како би се у културном погледу изравнали макар са онима најслабијима у Југославији”. Документ од 26. новембра 1940. године, којим се потврђује пријем књига, које се „по указаној потреби” из „Слагалишта књига као дар Министарства просвете додјељују Српској читаоници у Бањој Луци”, садржи податак драгоцјен са аспекта реконструкције фонда читаонице. У њему се каже да су те књиге „заведене у каталогу под бројем 6879 до 6912”, а то нам даје тачан број књига којим је у том тренутку располагала Српска читаоница.

Док у свијету увелико бјесни рат који је Великом рату промијенио име у Први, Српска читаоница 1940. године опрема 20 нових књижница за села. Њене активности се наредне године још проширују и иду у корак с временом. Читаоница има нови кино-апарат *Agfa movector super 16*, а филмове, које добија истим путем као и књиге, приказује у Средњој техничкој и Мушкој занатској школи у Бањој Луци. О озбиљној намјери културализације села говори и планирано приказивање тих филмова по селима, чим се набави агрегат. Све те планове прекинуо је Други свјетски рат. Фонд библиотеке уништен је скоро до посљедње књиге. На ријетким примјерцима који су избјегли ломачу на Бањалучком пољу и данас стоје печати „Хрватског државног казалишта”.

По завршетку Другог свјетског рата почиње рад на обнови земље. Народна библиотека Сарајево, централна државна библиотека за Босну и Херцеговину, од Окружног народног одбора Бање Луке тражи да потпомогне оснивање библиотеке и да обезбиједи све што може, од просторија, огрева и инвентара до редовне ставке у буџету за њено издржавање. У

култури је у питању прије изградња нових него обнова старих образаца. Улога библиотеке у томе је велика. „Функција Народне библиотеке је рад на културном, стручном и политичком образовању одраслих и омладине”, каже се у Извјештају о пословању за 1960. годину. С тим циљем, књигу је требало приближити свима. Акцију оснивања сеоских књижница, коју је Српска читаоница започела прије Другог свјетског рата, по његовом завршетку, у донекле измијењеним идеолошким оквирима, наставља Народна библиотека. *Глас* доноси вијест да је досадашњим резултатима те акције задовољан библиотекар покретне библиотеке „Петар Кочић” у стратињској основној школи, Миливоје Вуковић, лугар. Он каже да је 50 чланова ове библиотеке за непуних 3 мјесеца прочитало више од 400 књига. „Земљорадник Мићо Кекић један је од ревноснијих читача”, наводи се у том чланку и даље каже: „Присутствовали смо баш кад је враћао прочитане књиге: *Савез комуниста и социјалистичка демократија, Житија, Кочевски рој*, П. Кочић: *Изабране приповијешке и СФРЈ у бројкама*”.

У наредних пар деценија све више јача улога Народне библиотеке у изградњи културне физиономије града. Нажалост, разорни земљотрес је 1969. године значајно измијенио лице града. Библиотеку је „потрес расуо као каменчиће каквог мозаика” биљежи *Глас*. И као и сваки од „великих догађаја”, и овај је оставио специфичне трагове празнине у њеном фонду. Па ипак, ентузијазма није понестајало. Забиљежено је да су радници сами у коферима преносили књиге током многобројних сеоба, било да су у питању биле природне или друштвене недаће – ако бисмо могли тако назвати „подстанарске тешкоће” и ситуације „које се понављају културним институцијама баченим у (неадекватне) просторије за које не могу плаћати режије” према чему се друштво тада, као и данас, „односило са симптоматичним вишком комоције”.

Земљотрес из 1981. године у потпуности је обескућио Библиотеку. Али чак ни и у таквим условима она не престаје радити са читаоцима. Дирљива фотографија шатора с натписом „Народна библиотека” говори довољно о ентузијазму њених запослених. И када је, осамдесетих година ХХ вијека, постало јасно да је Бањој Луци, као универзитетском граду, потребна универзитетска библиотека, она прихвата нове обавезе. Универзитет „Ђуро Пуцар Стари” је, наводи се у *Гласу*, „одболовао од исте болести као и већина наших универзитета, прво су оснивани факултети, па тек послје библиотеке”. Иако је тај пут у свијету са богатијом културном и научном баштином био обрнут, преузимањем двојне функције народне и универзитетске, Народна библиотека покушава да попуни ту празнину. Приступа Универзитету, проширује своју дјелатност и у складу с тим мијења назив у Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић”.

Глас 13. јануара 1982. биљежи претпоследњу сеобу у мали салон Дома културе, а преласком у ново здање – Дом радничке солидарности – почиње ново поглавље у њеном развоју. Први пут у (донекле) свом и (углавном) одговарајућем простору, Библиотека постаје „лабораторија духа“, спремна да иде у корак с временом и да се носи са стручним изазовима на том путу.

Међутим, изазови које је вријеме донијело нису били (само) стручне природе. Грађански рат значајно је промијенио позиције културних институција у Босни и Херцеговини. Оснивачка права са Града прелазе на Владу Републике Српске и Библиотека уз промјену назива у Народна и универзитетска библиотека Републике Српске 1999. године двојној функцији народне и универзитетске додаје и националну. Од 2000. године израђује текућу националну библиографију којом региструје издавачку продукцију Републике Српске. У новонасталим околностима, питање обавезног примјерка постало је круцијално. Не само са аспекта његовања јединственог језичког, духовног и културног простора него и са много прагматичнијих позиција – набавке књига и попуњавања фондова. У том смислу, изузетно је значајан договор постигнут са Народном библиотеком Србије – да се обавезни примјерак раније достављан Народној и универзитетској библиотеци Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине у Сарајеву од 1993. године доставља Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске у Бањој Луци.

Иако формално-правно не постоји обавеза достављања обавезног примјерка између Националне и универзитетске библиотеке Босне и Херцеговине у Сарајеву и НУБРС сарадња постоји и публикације се размјењују. Поред тога, стална или спорадична размјена (углавном али не искључиво сопствених издања) постоји и са многим библиотекама из Босне и Херцеговине, региона и шире (Британска библиотека у Лондону, Конгресна у Вашингтону).

Тиме што се придружила Међународној федерацији библиотечких удружења и институција (IFLA) Библиотека је и званично постала дио савременог свијета библиотекарства.

Од 2000. године израђује текућу националну библиографију којом региструје издавачку продукцију Републике Српске. Будући да су издавачи од 2001, преко ISBN агенције Републике Српске, укључени у међународне директоријуме свјетских издавача, издаваштво Српске је постало дио свјетске издавачке продукције, а наша културна баштина презентована свијету. Како ISBN номенклатуром тако и присуством НУБРС на међународним сајмовима књига (у Лајпцигу, Солуну, Београду, Загребу).

Читалишта су одувјек по својој основној намјени била мјесто сусрета, и Српска Читаоница, из које је Библиотека израсла, такође. Од својих почетака била је мјесто сусрета, како с људима и књигама тако и са различитим културама из којих они потичу.

Као симболичан чин отварања према Европи и свијету Библиотека је под својим кровом нашла мјеста за стране читаонице. Од тада до данас су њихови програми и активности значајан и сталан елемент културне и образовне понуде како НУБРС тако и Српске. Жеља Француске да буде присутна у РС испуњена је једним дијелом 2000. године отварањем француске читаонице „Виктор Иго“. Био је то допринос Француске изградњи заједничке културне куће, чин којим су обновљене старе пријатељске везе и успостављени нови културни мостови. Већ следеће године захваљујући средствима Пакта за стабилност у Југоисточној Европи НУБРС је добила „Гете институт“ и интернет клуб. Ново мјесто сусрета са страним културама 2004. године постао је и „Амерички кутак“, један од 150 таквих кутака широм свијета, а од 2012. када је отворен центар под називом „Руски мир“, и руски свијет се нашао под кровом НУБРС. Тако је и сама Библиотека културни мост између читалаца и највећих културних сила, а тиме што је домаћин и једнима и другима постала је не само симболично него и стварно „мјесто сусрета“.

А као мост између баштине и новог доба дигитализација је омогућила наше присуство на заједничком европском културном простору, јер његовање културне разноликости подразумијева и однос према сопственим културним посебностима. Како су историјске прилике биле лош савезник и стварању и очувању писане баштине на овим просторима заштита и представљање српског писаног наслеђа, у оквиру обављања националне функције, постављено је високо на листи приоритета Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске. Дигитализована грађа из фондова Библиотеке већ одавно је дио европских дигиталних библиотека и пројеката (*Памћење свијета*, Пројекат *Збирке Europeana 1914–1918: Сјећања на Први свијетски рат*).

Кроз мрежу савремене организације знања коју креира, Библиотека је постала препознатљива тачка на мапи културно-информационог окружења. Сарадњу са библиотекама из региона успоставила је на више начина, и протоколе о сарадњи потписала са многим од њих.

Најочигледнији примјер успјешне сарадње с библиотекама како у региону тако и у Европи је функционисање међубиблиотечке позајмице, сервиса који кориснику било које библиотеке, која је чланица ИФЛЕ, отвара врата свих других библиотека. Пружајући својим читаоцима могућност да

користе грађу из других библиотека, а читаоцима из других библиотека да користе грађу из њених фондова, НУБРС је постала једно од значајних чворишта на мрежи организације знања кроз библиотечно-информационе системе.

Аутоматизација, започета још давно, кад се осамдесетих година најављивало „позамашно кориштење електронике“, је, корак по корак, довела до савременог интегрисаног библиотечног система с мултифункционалним базама података.

COBISS.net је регионална мрежа националних библиотечно-информационих система у Словенији, Србији, Македонији, Црној Гори, Албанији, Бугарској и Босни и Херцеговини. НУБРС је од 2003. дио те мреже, прво у саставу COBISS.BH од 2013. са сопственом платформом COBISS.RS. Преко те платформе је умрежено већ више од 20 библиотека из Српске, а процес укључивања у овај кооперативни онлајн библиографски систем још увелико траје. И после многобројних сеоба, у виртуелном окружењу данашњице, адреса на којој се Библиотека налази добила је нову димензију – налази се на читаочевој адреси.

У културном животу Бање Луке и Крајине *Пушеви: часопис за књижевност, културу и умјетност* су више од пола вијека имали значајну улогу. *Пушеви* су мијењали редакције, садржај и изглед, па и сам назив; првих пет година излазили су под називом *Коријен*. Како су расли и развијали се упоредо с Библиотеком, НУБРС је 2007. године преузела на себе улогу издавача и поново их покренула. Према ријечима уредника из *Уводника* обновљених *Пушева*, израсли су у часопис отворен различитим умјетностима и умјетничким визијама, провјереним вриједностима, али и новим ауторима, те традицији реинтерпретираној у духу времена у којем живимо. Од 2021. Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, уз суиздаваштво Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци, издаје *Верзал: научни часопис за културну баштину и науку о књижи*, који има за циљ да сликом и ријечју представи све оно што у српској, и свјетској, култури треба да остане записано великим словима.

Обављајући истовремено функције и градске и универзитетске и националне библиотеке, НУБРС је отворена за различите врсте програма. У окриљу градске јединице уприличено је до сада мноштво културних догађаја и манифестација и готово да нема ниједног датума значајног за националну или свјетску културу који на неки начин није обиљежен и у Библиотеци.

Прве године трећег миленијума обиљежила је *Књижевна шрибина Кришчићко преиспитување српске књижевности* са које су најбољи познаваоци

српске књижевности као што су Новица Петковић, Предраг Палавестра, Душан Иванић и Станиша Тутњевић, да поменемо само неке од њих, говорили о Андрићу, Црњанском, Кишу, Драинцу и многим другим писцима и дјелима српске књижевности.

У новије вријеме често се говори о савременој књижевности. Сви добитници НИН-ове награде промовисали су своје романе у НУБРС. Као што је и за очекивање, књиге су у главној улози у већини дешавања у НУБРС, што говори и истоимени серијал приказивања филмова снимљених по књижевним дјелима који се од 2013. приказује у Библиотеци. Значајан дио укупног културног садржаја припада изложбама. Изложбени салон Библиотеке постао је мјесто на којем се могу видјети тематске поставке из најразличитијих области националне и свјетске историје и културе. Од „фотографија са којих се чује музика“ како је то забиљежио новинар на отварању изложбе о цез музичарима, до оних са којих се чују јауци страдалих у ратовима чије годишњице се обиљежавају. Ту су представљени и великани националне и свјетске културе и њихова дјела којим су промијенили свијет. Поред редовних читалаца који свакодневно бораве у просторијама Библиотеке изложбе организовано посјећују ученици бањалучких основних и средњих школа.

Васа Пелагић, оснивач Српске читаонице, у *Покушајима за народно и лично унапређење* писао је о томе да библиотека омогућава својим корисницима да се „шетајући умно по небу цијелог свијета“ духом и умом узвишују. Рјечником савременог библиотекарства речено и данас је то „мисија и визија“ НУБРС.

Много тога се промијенило у посљедњих вијек и по и Библиотека је расла у корак с временом, као што се и види из ове публикације уприличене поводом јубилеја од 150 година трајања, на овим просторима „свакако ретког и завидног“, како то 1936. године биљежи новинар *Полишике* на отварању Народне библиотеке Краља Петра I Великог Ослободиоца.

Подједнако је важно, чак и важније, оно што је остало исто. Његовање тих идеја биће угаони камен свега што се буде градило у трајању које Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске тек предстоји.

ИЗВОРИ

- Босански вјестник*, 4. јун 1866. (Год. 1, бр. 9, стр. 66.).
- Врбаске новине*, 11. мај 1935. (Год. 6, бр. 702, стр. 1.); 2. април 1935. (Год. 6, бр. 671, стр. 3.); 21. јун 1935. (Год. 6, бр. 736, стр. 3.); 6. јул 1935. (Год. 6, бр. 750, стр. 3.).
- Глас*, 15. фебруар 1965. (Год. XXIII, бр. 1031, стр. 5.); 13. јануар 1982. (Год. XXXIX, бр. 3471, стр. 8.); 15. септембар 1982. (Год. XL, бр. 3611, стр. 1. додатка Гласник Универзитета „Ђуро Пуцар Стари“); 16. март 1983. (Год. XL, бр. 3726, стр. 1. додатка Гласник Универзитета „Ђуро Пуцар Стари“).
- Архив Југославије, Министарство просвете Краљевине Југославије 1940–1941, фонд 3293, јединица 2555, Допис Министарству просвете из 1941. којим Српска читаоница набавља филмове и извјештава о њиховом приказивању, бр. 66.
- Збирка писама Рукописног одељења Матице Српске – Писма Васе Пелагића. *Упућено Антонију Хаџићу, у вези са оснивањем Ботословије у Бањој Луци, Београд 28. април 1866*, сигн. 2731.
- Збирка писама Рукописног одељења Матице Српске – Писма Васе Пелагића. *Упућено Матици српској, у вези са књиџама за новоосновану Ботословију, 28. новембар 1866*, сигн. 8872.
- Народна библиотека „Петар Кочић“. *Извјештај о пословању за 1960. годину*. Архива НУБРС.
- Ошацина*, 15. јун 1907. (Год. 1, бр. 1, стр. 1. и стр. 2.).
- Писмо Душана Кеџмановића Димитрију Маџарашевићу у којем се говори о културним приликама бањалучкој среза и националној мисији Српске читаонице у том времену*. Архив Југославије, фонд бр. 66 (Министарство просвете Краљевине Југославије), фонд бр. 2498, јединица описа бр. 2318.
- Полиџика*, 26. април 1936. (Год. XXXIII, бр. 10031, стр. 16.).
- Правила Српске читаонице у Бањој Луци (1930)*. Архив Југославије, фонд бр. 66 (Министарство просвете Краљевине Југославије), фонд бр. 2498, јединица описа бр. 2318.

ЛИТЕРАТУРА

- Јеловац, Вук. *Бања Лука у прошлости: период од најстаријих – предисторијских времена до почетка Другој свјетској рати*. Бања Лука: 1960.
- Јокановић, А. Ур. *Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаће за годину 1901*. Бањалука: 1903.
- Кујача, Триша. *Илија Кеџмановић: животи и дјело*. Београд - Српско Сарајево: 1999.
- Пелагић, Васо. *Покушаји за народно и лично унапређење*. Биоград: 1871.
- Пелагић, Васо. „Из аутобиографије Васе Пелагића. Рад у Бањалуци“. У: Васо Пелагић, *Избрани списи*. Књ. 1. Сарајево: 1952, 239–248.
- Пелагић, Васо. „Руковођа за српско-босанске, херцеговачке, старосрбијанске и македонске учитеље“ У: Васо Пелагић. *Избрани списи*. Књ. 2. Сарајево: 1953, 7–36.
- Пувачић, Златко. *Сџара Бања Лука*. Београд: 2001.